

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี ได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย ได้แก่

2.1 แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ ประกอบด้วย

2.1.1 นิยาม และความหมายของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

2.1.2 วิวัฒนาการของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

2.1.3 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

2.1.4 การจัดการการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

2.1.5 การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 ลักษณะการใช้พื้นที่ภายในชุมชนริมน้ำ

2.3 ทฤษฎีการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.3.1 คุณค่าและความสำคัญ

2.3.2 โครงสร้างทางจินตภาพของพื้นที่

2.3.3 องค์ประกอบภายในแหล่งท่องเที่ยว

2.1 แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

2.1.1 นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์เป็นการให้บริการนักท่องเที่ยวด้านที่พักอาศัยและมีรูปแบบการให้บริการแตกต่างจากที่พักอาศัยประเภทโรงแรม ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาความหมายของการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ เพื่อกำหนดขอบเขตการศึกษา และนำผลการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี หรือพื้นที่ที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายของโฮมสเตย์ ว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวัฒนธรรมชนบท ซึ่งหมายถึงการที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปพักอาศัยอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้ามาศึกษาถึงวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเจ้าของบ้านเต็มใจจะถ่ายทอดวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีการจัดเตรียมที่พักและอาหารสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว โดยได้รับค่าตอบแทนตามความเหมาะสม(นักรบ ระวีงการณ, 2545)

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว(2548) ได้ให้คำจำกัดความของโฮมสเตย์ หรือที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบทไทย หมายถึง บ้านที่ตั้งอยู่ในชนบทที่มีประชาชนในชุมชนเป็นเจ้าของ และมีเจ้าของบ้านหรือสมาชิกภายในครอบครัวอาศัยอยู่เป็นประจำ หรือใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในบ้านดังกล่าว นอกจากนี้ที่พักอาศัยจะต้องมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว และผ่านการเห็นชอบภายในชุมชน

ความหมายการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ของปีเตอร์เซ็น (Petersen, 2544 อ้างถึงใน อุดร วงศ์ทับทิมและสุภาวิณี ทรงพรวาณิช, 2546, หน้า 20 -31) ว่าหมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเข้าพักร่วมกับชุมชน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) การจัดแคมป์ (camping) หมายถึง การจัดเตรียมพื้นที่ภายในหมู่บ้านไว้สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะไม่ได้อยู่อาศัยร่วมกับเจ้าของบ้านในชุมชน โดยจะมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานสำหรับอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา และห้องน้ำ เป็นต้น

2) การที่นักท่องเที่ยว หรือนักเรียน นักศึกษา เข้าพักกับเจ้าของที่พักอาศัย โดยมีการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของบ้านซึ่งเป็นโฮมสเตย์แบบ B&B (Bed and Breakfast) ในกรณีที่เจ้าของบ้านให้บริการเฉพาะที่นอนและอาหารเช้า และการเข้าพักกับครอบครัวของนักเรียนต่างชาติ (family stay) ซึ่งคำว่าโฮมสเตย์จะนำไปใช้ในกลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศ

3) การที่นักท่องเที่ยวเข้าพักค้างคืนร่วมกับเจ้าของบ้าน และท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน โดยภายในชุมชน รวมถึงมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในหมู่บ้าน (village accommodation facilities) ระหว่างพักอาศัยมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยนักท่องเที่ยวต้องจ่ายค่าที่พัก และอาหารแก่เจ้าของบ้าน

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว และปีเตอร์เซ็นในกลุ่มที่ 3 ได้ให้ความหมายใกล้เคียงกันในเรื่องการนำนักท่องเที่ยวมาแลกเปลี่ยน

วัฒนธรรมชนบท โดยชุมชนจะได้รับค่าตอบแทนจากการท่องเที่ยว ซึ่งการคิดค่าบริการของเจ้าของที่พักอาศัยจะถูกกว่าอัตราการคิดค่าบริการของโรงแรม หรือที่พักอาศัยรูปแบบอื่น

ผู้ศึกษาได้ให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ ว่าเป็นที่พักอาศัยที่นักท่องเที่ยวเข้ามาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับเจ้าของบ้าน ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสะท้อนถึงเอกลักษณ์ภายในชุมชน และไม่ขัดกับสภาพความเป็นอยู่ดั้งเดิม โดยมีการตอบแทนค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม

ลักษณะของโฮมสเตย์ดังกล่าวสามารถจำแนกรูปแบบการให้บริการของเจ้าของที่พักอาศัยเป็น 2 ประเภท กลุ่มแรกคือ เจ้าของที่พักอาศัยอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพัก และมีการจัดเตรียมอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวเท่านั้นไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในที่พักอาศัยซึ่งรูปแบบการให้บริการในแบบที่หนึ่งสอดคล้องกับโฮมสเตย์ ประเภท B & B (Bed and Breakfast) กลุ่มที่ 2 คือ เจ้าของที่พักอาศัยมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักมาให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ได้แก่ พานักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมการเกษตร พานักท่องเที่ยวล่องเรือชมสวน เป็นต้น

2.1.2 วิวัฒนาการของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์มีกิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย รวมทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะทางรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงกลุ่มท่องเที่ยวจากอดีต โดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2548) ได้แสดงช่วงการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ เป็น 3 ช่วงดังนี้

ช่วง พ.ศ.2503 – 2525 กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้าไปพักอาศัยร่วมกับชุมชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ออกค่ายเพื่อพัฒนาชนบท โดยนักเรียนนักศึกษาจะเข้าพักค้างคืนร่วมกับชุมชน และวางแผนพัฒนาชนบท ทำให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างการเก็บข้อมูลภายในชุมชน กลุ่มที่สองคือกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่นิยมเดินป่าในภาคเหนือของประเทศไทย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะขอเข้าพักกับชุมชนระหว่างเส้นทางเดินป่า ซึ่งในช่วงแรกยังไม่คำนึงความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยว นักเรียน หรือนักศึกษา รวมทั้งไม่คิดถึงค่าตอบแทนสำหรับการพักค้างคืนในชุมชนดังกล่าว

ช่วง พ.ศ. 2526 – 2536 กลุ่มนักท่องเที่ยวยังแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม แต่เริ่มมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นกลุ่มนักเรียน นักศึกษาเริ่มทำงานแต่ยังคงให้ความสนใจการท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงกลุ่มนักเรียนนักศึกษารุ่นใหม่ ๆ ที่สนใจออกค่ายพัฒนาชนบทมากยิ่งขึ้น กลุ่มที่สองคือกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมเดินป่า ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นได้แก่กัน ทำให้ชุมชนเริ่มมีการจัด

กิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น ต่อมาได้เกิดปัญหาหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาโจรขโมย ซึ่งในช่วงนี้การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์เริ่มเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น มีการคิดค่าตอบแทนที่เหมาะสมกับบริการมากขึ้น

ช่วง พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน แนวโน้มการท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม หน่วยงานของรัฐบาลเข้ามาดูแลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ เพื่อควบคุมปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว ในส่วนของเอกชน เริ่มมีการนำกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนเข้าไปผนวกกับการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม มีการขอความร่วมมือจากชุมชนบางแห่ง เกี่ยวกับการนำนักท่องเที่ยวเข้าชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น โดยรายได้จากการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์เริ่มสูงขึ้น จนสามารถนำมาใช้เป็นรายได้หลักของครอบครัวได้

นอกจากวิถีชีวิตที่เรียบง่ายในแบบชุมชน อีกสิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจควบคู่ไปกับวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ สภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดธรรมชาติซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสธรรมชาติมากขึ้น ได้แก่ การล่องเรือ การศึกษาพรรณไม้ และการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติ เป็นต้น

วิวัฒนาการโฮมสเตย์ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เริ่มสนใจทำธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากมีผลตอบแทนที่สูง ในชุมชนที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากจะทำให้เกิดการแข่งขันในเชิงธุรกิจ ซึ่งจะทำให้เกิดระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว หากชุมชนขาดการบริหารจัดการที่ดีจะทำให้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสังคม และลักษณะทางกายภาพ ส่งผลให้เอกลักษณ์ของชุมชนหายไป

2.1.3 ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวภายในชุมชน ส่งผลให้เกิดอาชีพเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งหากไม่มีการจัดการที่เหมาะสมจะเกิดผลเสียต่อชุมชนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยปัญหาจากการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1) ด้านลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวต้องการที่จะเข้าไปสัมผัสวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้น ที่พักอาศัยที่มีเอกลักษณ์จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจจากการศึกษาเกี่ยวกับการปรับที่พักอาศัยเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ (นราธิป ผลบุญรักษ์, 2547: หน้า 129-131) ได้สรุปถึงปัญหาของการปรับที่พัก

อาศัยเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวของตำบลปลายโพรง อำเภอมัฒนา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การปรับปรุงที่พักอาศัยจากที่ผิดรูปแบบ ประกอบด้วย

การปรับทำห้องให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก โดยการติดเครื่องปรับอากาศแทนการกางมุ้ง บริเวณชานโล่งเพื่อรับลมธรรมชาติ ส่วนที่พบว่ามีปรับปรุงมากที่สุดได้แก่ ส่วนห้องครัว และ ห้องน้ำ

การปรับปรุงห้องครัว ปัจจุบันมีอุปกรณ์ที่เพิ่มขึ้นทำให้ห้องครัวมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานมากขึ้น โดยเปลี่ยนจากเตาถ่านแบบสมัยโบราณเป็นเตาแก๊ส หรือการใช้ตู้เย็น สิ่งเหล่านี้ค่อย ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งทำให้ต้องมีการป้องกันเรื่องความปลอดภัยของทรัพย์สินมากขึ้น

การปรับห้องน้ำ ห้องส้วมสมัยใหม่ให้นักท่องเที่ยวได้ใช้ แทนการอาบน้ำในลำคลอง ช่วงที่น้ำมีความสะอาดที่น้ำขึ้นและลง นำน้ำมาแกว่งสารส้มในโอ่งให้ตกตะกอนและเลือกใช้น้ำ บริเวณด้านบนที่สะอาดในการอาบน้ำ ที่พักอาศัยมีการสร้างห้องน้ำแยกออกจากตัวที่พักอาศัย การใช้งานในตอนกลางคืนจึงไม่สะดวกดังนั้นจึงมีการต่อเติมห้องน้ำภายในที่พักอาศัย

แหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่นอาจยังไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่พักอาศัย กล่าวคือ ความต้องการเข้าพักค้างคืนภายในแหล่งท่องเที่ยวมีมากกว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ริมน้ำ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นคือจะไม่มี การควบคุมรูปแบบที่พักอาศัยทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญถูกทำลายไปในที่สุด

การศึกษาเรื่องการจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (พระพิพัฒน์โยธะพงษ์, 2547: หน้า 121-133) พบว่าปัญหาเกี่ยวกับการต่อเติมอาคารโดยใช้วัสดุที่ไม่ สอดคล้องกับรูปแบบเดิม ได้แก่ การต่อเติมโดยใช้คอนกรีต การใช้พื้นกระเบื้อง ทำให้สูญเสีย เอกลักษณ์ของที่พักอาศัย และมีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การดูแลรักษา สภาพแวดล้อมของที่พักอาศัยในเรื่องความสะอาดและการใช้งานเป็นเรื่องที่เจ้าของที่พักอาศัย จะต้องเข้ามาดูแลมากขึ้น ส่วนมากชุมชนท้องถิ่นมักจะไม่ให้ความสำคัญ

ปีเตอร์เซ็น (Petersen, 2544 อ้างถึงใน อุดร วงศ์ทับทิมและสุภาวดี ทรวงพรวาณิช, 2546, หน้า 20 -31) ได้กล่าวถึงที่พักโฮมสเตย์ที่ไม่สามารถสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพห้องน้ำมักจะพบว่ามีปัญหาเรื่องการระบายอากาศ

จากปัญหาที่มีผลต่อรูปแบบที่พักอาศัยรูปแบบโฮมสเตย์สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

(1) ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทำให้มีการใช้งานภายในที่พักอาศัยมีความทันสมัยมากขึ้น ได้แก่ การใช้เตาแก๊สในการหุงต้มอาหารแทนการใช้เตาถ่าน เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ความต้องการห้องน้ำภายในที่พักอาศัย เป็นต้น ดังนั้น เมื่อที่พักอาศัยมีการปรับปรุง ต่อเติม ก็เกิดผลกระทบต่อรูปแบบเดิมของอาคาร สิ่งปลูกสร้างภายในชุมชน

(2) ปัญหาที่เกิดจากการใช้วัสดุสมัยใหม่ เนื่องจากมีราคาถูก และหาง่าย ดังนั้นวัสดุใหม่ ๆ จึงถูกนำมาใช้ในการปรับปรุง หรือต่อเติมอาคาร ได้แก่ การใช้คอนกรีต และการปูพื้นกระเบื้อง เป็นต้น

นอกจากปัญหาจากลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย พบว่าปัญหาเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าถึงที่พักอาศัย โดยนราธิป(2547) และปีเตอร์เซ็น (Petersen, 2544 อ้างถึงใน อุดร วงศ์ทับทิมและสุภาวิณี ทรงพรวาณิช, 2546, หน้า 20 -31) กล่าวถึงการเข้าถึงที่พักอาศัยที่สะดวกจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว หากในแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดจลนคติจะช่วยให้นักท่องเที่ยวรู้สึกปลอดภัยมากขึ้น

การศึกษาของพระ พิพัฒน์โยธะพงศ์ (2547) ได้กล่าวถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างการใช้ป้ายสัญลักษณ์ในการบอกเส้นทางการเดินทางมาท่องเที่ยว รวมถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความเป็นระเบียบ และความสะอาดบริเวณพื้นที่ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว

2) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ

ปีเตอร์เซ็น (Petersen, 2544 อ้างถึงใน อุดร วงศ์ทับทิมและสุภาวิณี ทรงพรวาณิช, 2546, หน้า 20 -31) ได้จำแนกปัญหาเกี่ยวกับการจัดโฮมสเตย์ของไทย ดังต่อไปนี้

(1) อุปสรรคทางด้านภาษาระหว่างเจ้าของบ้านกับนักท่องเที่ยว ในกรณีที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่ต้องการเข้ามาศึกษาวัฒนธรรมชนบท แต่ชุมชนไม่มีความพร้อมในด้านภาษา จะทำให้เกิดการเข้าใจผิดหากไม่สามารถสื่อความต้องการของเจ้าของบ้านและนักท่องเที่ยวได้

(2) อุปสรรคด้านวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวต้องอาศัยการร่วมมือทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งนี้วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดระหว่างเจ้าของบ้าน และนักท่องเที่ยว ได้แก่ การให้ความเคารพผู้อาวุโสในวัฒนธรรมไทย ชาวตะวันตก อาจไม่ให้ความสำคัญ อาจส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

(3) ความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับสินค้าการท่องเที่ยว ราคาของรายการต่าง ๆ และการเข้าใจผิดเกี่ยวกับการรับข้อมูลการท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเหมือนถูกหลอก ได้แก่ การเก็บค่าบริการสูงกว่าที่กำหนดในตอนแรก การเพิ่มค่าบริการส่วนอื่น ๆ โดยไม่แจ้งล่วงหน้า เป็นต้น

(4) ปัญหาด้านระดับการคาดหวังและความพึงพอใจที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าของบ้านและนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวอาจคาดหวังว่าเจ้าของบ้านควรให้บริการนักท่องเที่ยวมากกว่าที่เป็นอยู่ ขณะที่เจ้าของบ้านมีความเข้าใจว่าการให้บริการที่ให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวแล้ว ได้แก่ เจ้าของบ้านอาจเตรียมน้ำฝนสำหรับให้นักท่องเที่ยวดื่ม ขณะที่นักท่องเที่ยวอาจต้องการน้ำเย็น เป็นต้น

ปัญหาจากการบริหารจัดการที่ยังขาดประสิทธิภาพ ทำให้เกิดปัญหาภายในชุมชนเกี่ยวกับผลประโยชน์การท่องเที่ยว และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวของปีเตอร์เซ็น (Petersen, 2544 อ้างถึงใน อุดร วงศ์ทับทิมและสุภาวดี ทรวงพรวาณิช, 2546, หน้า 20 -31) มีดังต่อไปนี้

1) ปัญหาการจัดระบบบริการของชุมชน เป็นปัญหาในชุมชนซึ่งบางชุมชนได้จัดตั้งองค์การบริหารในรูปแบบของชมรมหรือสมาคมการท่องเที่ยว ซึ่งบางชุมชนเกิดระบบผูกขาด ในการจัดสรรรายได้ หรือการจัดตั้งชุมชนที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับการรับผิดชอบงานบริการ ทำให้เกิดการแสวงผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

2) ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันและไม่เป็นธรรมในกลุ่มผู้ประกอบการโฮมสเตย์สืบเนื่องจากปัญหาการจัดระบบบริการของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเจ้าของบ้านโฮมสเตย์ได้รับการจัดสรรนักท่องเที่ยวจากองค์การบริหารให้น้อยกว่าเจ้าของบ้านหลังอื่น ๆ อันจะหมายถึงคมนาคนที่ไม่สะดวก เกิดเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว

3) ปัญหาการขาดทักษะ และความรู้ด้านการตลาดของชุมชนทำให้นักท่องเที่ยวขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรัฐควรเข้ามาช่วยเหลือเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวจะช่วยทำให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ตรงกับจุดประสงค์

การศึกษาของนราธิป ผลบุญรักษ์ (2547) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดการเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน ในกรณีศึกษาที่พักอาศัยรูปแบบโฮมสเตย์ภายในอัมพวา พบว่าการเปิดร้านอาหารในตัวเมืองไม่สอดคล้องกับการเป็นอยู่ของชุมชน และได้เสนอให้ควรมีการจัดการรวมกลุ่มเพื่อให้บริการเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่น เป็นต้น

โดยปีเตอร์เซ็น (Petersen, 2544 อ้างถึงใน อุดร วงศ์ทับทิมและสุภาวินี ทรงพรวาณิช, 2546, หน้า 20 -31) ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ของประเทศไทย ดังต่อไปนี้

- 1) จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้มองเห็นภาพโดยรวมว่าประเทศไทยยังไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งยังไม่มีสินค้าทางการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ที่เหมาะสม
- 2) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระดับสากล ไม่มีประเภทใดที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์อย่างจริงจัง เนื่องจากโฮมสเตย์ไม่ใช่การท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำให้กับประเทศ ทั้งยังก่อให้เกิดผลกระทบทางวัฒนธรรม
- 3) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรลดการดำเนินเกี่ยวกับโฮมสเตย์อย่างจริงจัง เพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมา ทั้งนี้ควรพิจารณาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบอื่น ๆ แทน
- 4) ในกรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการจัดโฮมสเตย์ได้ ควรมีการควบคุมเรื่องมาตรฐานการจัดโฮมสเตย์ พร้อมกับขอบเขตการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีมาตรการที่ดำเนินการได้จริง และสามารถสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ มีการแสดงรายละเอียดการท่องเที่ยว และแสดงราคาชัดเจน
- 5) หากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ต้องการส่งเสริมการจัดโฮมสเตย์ ควรเริ่มต้นด้วยการจำกัดกลุ่มเฉพาะคนไทย โดยในระยะแรกอาจควบคุมให้เป็นกลุ่ม ครู อาจารย์ นักเรียน และนักศึกษาจะต้องมีนโยบายที่ส่งเสริมชัดเจน และควบคุมผลกระทบอย่างใกล้ชิด

จะเห็นได้ว่าปัญหาจากการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ที่ปีเตอร์เซ็นให้ความสำคัญคือ ปัญหาที่เกิดจากวัฒนธรรมที่แตกต่าง ได้แก่ อุปสรรคในเรื่องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชน และสิ่งอำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ขาดการควบคุมจะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมภายในชุมชน ดังนั้น จึงได้มีการเสนอให้ควบคุมกลุ่มนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากการขาดประสิทธิภาพของชุมชนทำให้ทั้งในด้านการจัดระบบบริการ ความไม่พร้อม และการขาดทักษะทำให้การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งในส่วนนี้สอดคล้องกับการศึกษาของนราธิป(2547) เกี่ยวกับความเข้าใจในการนำทรัพยากรที่มีในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.1.4 การจัดการการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

ลักษณะของกลุ่มนักท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์มีความต้องการในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และมีกำลังซื้อสูง ดังนั้นการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ควรสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างที่นักท่องเที่ยวพักอาศัยร่วมกับเจ้าของบ้าน ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเกษตร การชมเรือนไทย เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การชมล่องเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เป็นต้น โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ ดังนั้นปัจจัยทำให้เกิดการท่องเที่ยว คือ กิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแนะนำความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ สำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 1) เตียงนอนที่สบายเหมาะสมกับราคา
- 2) ห้องน้ำห้องส้วมที่สะอาด
- 3) อาหารพื้นบ้านที่ปรุงมาอย่างดี
- 4) ทิวทัศน์ธรรมชาติของท้องถิ่นที่สวยงาม
- 5) ประวัติและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 6) กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ได้แก่ ตกปลา ล่องเรือ
- 7) ร้านค้าทั่วไป และร้านจำหน่ายของที่ระลึก
- 8) ความบันเทิง อาทิ ดนตรี การเต้นรำ การละเล่นพื้นบ้าน
- 9) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
- 10) ความเป็นมิตรและรอยยิ้มของเจ้าของบ้าน

ที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวจัดว่าเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากให้บริการนักท่องเที่ยวให้เกิดความสะดวกสบาย และตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวต้องการแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงสภาพเดิมของชุมชนจึงเกิดการเข้าพักอาศัยร่วมกับชุมชน โดยไม่ต้องการให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทที่พัก การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (เสรี เวชชบุษกร, 2545) ได้ให้ความหมายของที่พักอาศัยที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าควรมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมกลมกลืนกับธรรมชาติ การออกแบบสิ่งก่อสร้าง การจัดสภาพภูมิทัศน์และการ

ตกแต่งภายใน และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สะท้อนศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นหรือมีลักษณะการผสมผสานกัน ระหว่างรูปแบบท้องถิ่นกับรูปแบบใหม่

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดทำโครงการวัดคุณภาพโฮมสเตย์ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และจัดทำเป็นดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานโฮมสเตย์ ประกอบด้วยมาตรฐาน 8 ด้าน ซึ่งมีเนื้อครอบคลุมในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย

1) ด้านที่พัก ประกอบด้วยความเหมาะสมของที่พักอาศัยในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้รับการดูแลที่เหมาะสม

- (1) โครงสร้างบ้านพักมีความมั่นคง
- (2) บ้านพักอาศัยมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก และแสงสว่างสามารถส่องถึง ไม่มีกลิ่นอับและมีหลังคาที่สามารถกันน้ำฝนได้
- (3) มีที่นอนที่สบายตามสภาพชุมชน และเครื่องนอนที่สะอาด
- (4) มีห้องน้ำ ห้องส้วมที่สะอาด
- (5) มีการเปลี่ยนผ้าปูที่นอนและอุปกรณ์สำหรับการนอนทุกครั้งเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพัก

- (6) การกำจัดแมลงที่เป็นอันตรายต่อชุมชนอยู่เสมอโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- (7) มีการดูแลสภาพแวดล้อมบริเวณบ้าน

2) ด้านอาหารและโภชนาการ ประกอบด้วยการรักษาคุณภาพและความเหมาะสมในการบริการ และรองรับนักท่องเที่ยว

- (1) มีอาหารปรุงอย่างดี โดยมีการพิถีพิถันในการปรุงอาหารแก่นักท่องเที่ยว
- (2) ภาชนะที่ใช้สะอาดและปลอดภัย
- (3) ครวอยู่ในสภาพที่สะอาดไม่มีกลิ่น
- (4) อุปกรณ์ที่ใช้ในครัวสะอาดถูกสุขลักษณะ
- (5) มีน้ำดื่มและน้ำใช้ที่สะอาด
- (6) มีร้านอาหารในชุมชน

3) ด้านความปลอดภัย

- (1) มีการจัดเวรยามดูแลความปลอดภัย
- (2) มีเครื่องมือและวิธีการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่เมื่อเกิดเหตุร้าย หรือกรณี

นักท่องเที่ยวเจ็บป่วย

- (3) มีการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น
 - (4) มีการตั้งเตือนนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเก็บรักษาทรัพย์สินส่วนตัวและเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับยาในกรณีที่นักท่องเที่ยวมีโรคประจำตัว
 - (5) มีการดูแลและซ่อมแซมสิ่งของต่าง ๆ ในที่พักเพื่อความปลอดภัยอยู่เสมอ
- 4) ด้านการจัดการ
- (1) มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านจัดการในรูปแบบของชมรมหรือสหกรณ์
 - (2) มีคณะกรรมการบริหารโครงการ
 - (3) มีการกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อมิให้เกิดปัญหาที่ขัดต่อวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ความเชื่อของชุมชน
 - (4) มีระบบการจองล่วงหน้าและลงทะเบียนเพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว
 - (5) มีรายละเอียดเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมและบริการต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวทราบชัดเจนมีข้อมูลกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างละเอียดให้นักท่องเที่ยวเลือก
 - (6) ชุมชนไม่หวังจะสร้างรายได้จากโฮมสเตย์อย่างเดียวและต้องไม่มีผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิมของชุมชน
 - (7) มีผู้นำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ที่เป็นคนท้องถิ่น และมีความพร้อมในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ทราบชัดเจน
- 5) ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว
- (1) มีกิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ เดินป่า ตกปลา ชี่ม่า ปีนเขา ชี่จักรยาน ฯลฯ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน
 - (2) มีกิจกรรมฝึกหัดศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ทอผ้า จักสาน ฯลฯ
 - (3) มีกิจกรรมต้อนรับตามประเพณีของท้องถิ่น เช่น บายศรีสู่ขวัญ ฯลฯ
 - (4) มีกิจกรรมบันเทิง เช่น ดนตรี การเต้นรำ การแสดงพื้นบ้าน ฯลฯ
 - (5) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
 - (6) มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้าน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบ
 - (7) อาชีพของชุมชน และการถ่ายทอดตำนานหรือประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น
- 6) ด้านสภาพแวดล้อม
- (1) มีแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่งหรือหลายประเภท เช่น แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร

- (2) มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนอยู่เสมอ
- (3) มีสถานพยาบาล ไปรษณีย์ ธนาคารอยู่ไม่ไกลเกินไป
- (4) พื้นที่หลักยังคงสภาพเดิมของชุมชนและยังรักษาวัฒนธรรมและประเพณี

ของตน

7) ด้านมูลค่าเพิ่ม

- (1) มีร้านขายของที่ระลึกในชุมชน
- (2) มีผลิตภัณฑ์โดยชาวบ้านและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นผลิต
- (3) มีโอกาสได้เผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชน
- (4) มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนในด้านการให้บริการที่

ประทับใจ

8) ด้านการส่งเสริมการตลาด

- (1) มีคู่มือหรือเอกสารเผยแพร่การท่องเที่ยวเป็นของตนเอง และเป็นข้อมูลจริง

โดยคู่มือหรือเอกสาร

- (2) ดังกล่าวมีรายละเอียดต่าง ๆ ครบถ้วน เช่น รายการกิจกรรมแหล่งท่องเที่ยว
แผนที่ เส้นทาง
- (3) มีการเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์
- (4) มีรายชื่ออยู่ในคู่มือการท่องเที่ยวไฮมาสเตอร์ของกระทรวงการท่องเที่ยวและ

กีฬา

ผู้ศึกษาได้ทำการสรุปองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับ
ขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) ด้านที่พักอาศัย ได้แก่ เอกลักษ์ณ์เรือนไทย เรือนท้องถิ่น สภาพแวดล้อมบริเวณบ้าน
ความปลอดภัยในการใช้งาน เป็นต้น
- 2) ด้านการจัดการ ได้แก่ การรวมกลุ่มของประชาชน การจัดตั้งคณะกรรมการ การ
กำหนดข้อปฏิบัติของนักท่องเที่ยว เป็นต้น
- 3) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การศึกษาธรรมชาติ การชมโบราณสถาน
โบราณวัตถุ การชมเรือนไทย เป็นต้น
- 4) ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การใช้งานพื้นที่ยังคงสภาพดั้งเดิม แหล่งท่องเที่ยว และ
สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น

นำมาใช้ในการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจเพื่อเก็บข้อมูล รูปแบบที่พหุศาสตร์ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการรองรับนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ทำแบบสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบที่พักอาศัยที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ และกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่เป็นต้น แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและนโยบายการพัฒนาการใช้พื้นที่ กิจกรรมการท่องเที่ยว และออกแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการใช้งานภายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย สิ่งอำนวยความสะดวก และองค์ประกอบการท่องเที่ยว แสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1

ตัวแปรที่นำมาใช้ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

ประเด็นการศึกษา	ตัวแปรในการศึกษา
ด้านที่พักอาศัย	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบที่พักอาศัยที่สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ เรือนไทย เรือนท้องถิ่น เป็นต้น - สภาพการใช้งาน มีพื้นที่เช่าสอยสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่สำหรับนอน ห้องน้ำอยู่ในสภาพที่เหมาะสมเป็นต้น - อากาศสามารถถ่ายเทได้สะดวก - การเช่าสอยพื้นที่ภายในที่พักอาศัย - สภาพแวดล้อมบริเวณบ้าน
ด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> - คุณค่าและความสำคัญ - โครงสร้างทางจินตภาพ องค์ประกอบของเมืองที่มีส่วนในการจำจดของมนุษย์ ได้แก่ ที่หมายตาย่าน เป็นต้น - องค์ประกอบทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ห้องน้ำที่จอดรถยนต์ เป็นต้น
ด้านกิจกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเชิงนิเวศ ได้แก่ การเข้าชมทรัพยากรที่มีคุณค่าของพื้นที่ การพึ่งประวัติของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น - กิจกรรมภายในที่พักอาศัยโฮมสเตย์ ได้แก่ การฝึกพายเรือ เข้าชมการเลี้ยงนก เป็นต้น
ด้านสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าของโฮมสเตย์มีความเต็มใจในการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักค้างคืนภายในที่พักอาศัย - กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม - ชุมชนไม่หวังสร้างรายได้จากโฮมสเตย์ และจะต้องไม่กระทบกับวิถีชีวิตดั้งเดิม - ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

2.1.5 การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ได้กล่าวถึงการเข้าไปพักอาศัยร่วมกับชุมชนและมีการใช้ทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ การเข้าชมโบราณสถาน เรือนไทย และเรือนท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่ง

การใช้ทรัพยากรเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความสำคัญภายในชุมชนดังกล่าวสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ยังสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การล่องเรือชมสวน การเข้าร่วมกิจกรรมกับเกษตรกร และการให้อาหารปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อใช้ในการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ศึกษา และออกแบบแบบสอบถาม

จากความหมายของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ได้กล่าวถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการพักอาศัยภายในโฮมสเตย์ และกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น เสรี เวชชบุษกร (2545) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นพื้นที่ของธรรมชาติหรือชุมชนที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพที่หลงเหลืออยู่ ได้แก่ ภาพเขียนโบราณบนผนังถ้ำ ซากโครงกระดูก เครื่องใช้ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้น การปฏิบัติกิจกรรมที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมการเป็นอยู่ และสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคก่อนที่จะตกทอดมาสู่ยุคปัจจุบัน ได้แก่ ศิลปะการแต่งกาย ศิลปะการแสดง ที่ควรค่าแก่การรักษาไว้ให้คงอยู่ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ แต่ละองค์ประกอบสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตามประเภทของนักท่องเที่ยว ฮอลล์ (Hall, 1998 อ้างถึงใน สมประสงค์ น่วมบุญลือ, 2545) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบหลัก 3 ประการที่ก่อให้เกิดผลผลิตทางการท่องเที่ยว

1) วัฒนธรรมชั้นสูง (high culture) ตัวอย่างคือ ศิลปะการแสดง และเสน่ห์จากสิ่งของ เป็นมรดกของสังคม ได้แก่ พิพิธภัณฑสถาน และหอศิลป์ เป็นต้น

2) วัฒนธรรมพื้นบ้าน และเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย (folk and popular culture) ตัวอย่างคือ อาหารการกิน กีฬา และสถาปัตยกรรม

3) พหุวัฒนธรรม (multiculturalism) หมายถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ และภาษา

โดยผู้ศึกษาได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของการเข้าไปรับรู้ถึงความเป็นอยู่ของสถานที่ท่องเที่ยว วัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่สามารถแสดงความเป็นชุมชนสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ซึ่งอาจจะสะท้อนลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยวนั้นออกมาได้หลากหลาย

จะเห็นได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ภายในชุมชนล้วนสามารถนำมาใช้ในเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากก็จะมีโอกาสในการ

แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้ ขอบเขตของการศึกษาจะให้ความสำคัญในเรื่องของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย

1) อาคารสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าและความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีอายุเก่าแก่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนสามารถบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ได้ โดยการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์จะต้องสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน

2) หลักฐานเกี่ยวกับความสำคัญของพื้นที่ ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ จะถูกเก็บรักษาในรูปแบบโบราณวัตถุของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ เรือโบราณ ศาลเจ้า เป็นต้น

3) แบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนที่มีความเรียบง่ายและสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่อาหารการกิน การประกอบอาชีพ ประเพณี

นอกจากทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแล้ว แม่น้ำนครชัยศรีจัดว่าเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญ ถือเป็นองค์ประกอบหลักในการสร้างให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับพืชพรรณไม้ ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี ที่พื้นที่เกษตร ได้แก่ สวนผลไม้ ทั้งหมดนี้เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชุมชนเป็นระยะเวลาช้านาน ดังนั้นการศึกษาเพื่อนำทรัพยากรจากธรรมชาติมาใช้อย่างเหมาะสมและเมื่อมีการเข้าพักค้างคืนร่วมกับชุมชนในรูปแบบโฮมสเตย์ซึ่งจะต้องมีการใช้ทรัพยากรและของเสียจากการท่องเที่ยวภายในท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นแฮคเตอร์ เซบอลโลซ ลาซคูเรีย (Ceballos, 1996) หมายถึง เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวพื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ และมีลักษณะเฉพาะ ดึงดูดให้ผู้ไปเยือนสามารถเรียนรู้ชื่นชม และเพลิดเพลินกับทัศนียภาพของพื้นที่สัตว์ป่า และป่าไม้ ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541) ได้ให้ความหมายใกล้เคียงกัน คือ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น ผนวกกับแหล่งวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังรวมถึงความเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ และได้จำแนกพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมนันทนาการ ที่เน้นการเรียนรู้และการหาประสบการณ์เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมดั้งเดิมในแหล่งท่องเที่ยวเดิมเป็นหลัก โดยการประกอบกิจกรรมของนักท่องเที่ยวกระทำด้วยความระมัดระวังโดยไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ

โดยการศึกษาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีหลักการที่ใช้ในการพิจารณาการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ดังต่อไปนี้

โดยศุภนิวิชัยป่าไม้ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541) และดร.ชนี เอมพันธ์ (2537) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและท้องถิ่นเดิม ด้วยเหตุที่จุดขายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวมีความสนใจที่จะเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกจึงเน้นเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานต่อการทำกิจกรรมเท่านั้น การออกแบบต้องการความละเอียดอ่อนในเชิงสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นธรรมชาติ

การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทรัพยากรในการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็คือ ทรัพยากรจากธรรมชาติซึ่งหากมีการท่องเที่ยวที่ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของธรรมชาติ ดังนั้น ควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นในการรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

การยอมรับและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนนั้น เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อที่จะลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และปรับปรุงคุณภาพชีวิตชุมชน

นอกจากนี้ศุภนิวิชัยป่าไม้ได้พูดถึงเกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือ จะต้องมองการท่องเที่ยวต้องครบระบบ

- 1) การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้รองรับการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวได้ของพื้นที่
- 2) การจัดการด้านการตลาดอย่างยั่งยืนโดยให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับได้และรักษาระดับความพึงพอใจต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริการ
- 3) การจัดการด้านการบริการ ทั้งการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบริการสิ่งอำนวยความสะดวก
- 4) ความยั่งยืนในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น

รวมทั้งการเสริมสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความต้องการที่จะเรียนรู้สูง และต้องการที่จะแสวงหาประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยต้องการบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมากกว่า

จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยพยายามหลีกเลี่ยงและทำการเปลี่ยนแปลงผลกระทบที่เกิดต่อธรรมชาติ ระหว่างที่นักท่องเที่ยวเข้าพักค้างคืนร่วมกับชุมชนให้มากที่สุด และยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับชุมชนที่อาศัยภายในแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรีที่ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย การล่องเรือ การเดินชมสวน การถ่ายรูป การศึกษาธรรมชาติ การพักอาศัยร่วมกับชุมชนโดยมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ในบริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังต่อไปนี้

- 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเกษตร ได้แก่ การล่องเรือชมสวนผลไม้ของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับเกษตรกร ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกร โดยมีการคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) การชมวิถีชีวิตการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม
- 3) สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่านั้น รวมทั้งการปรับปรุงที่พักอาศัยเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่พักอาศัยเพื่อไม่ให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชน
- 4) การท่องเที่ยวนั้นจะต้องได้รับการยอมรับจากชุมชน เพื่อปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว
- 5) การควบคุมนักท่องเที่ยวในแง่ของจำนวน เพื่อให้สอดคล้องกับขนาดของแหล่งท่องเที่ยว

2.2 ลักษณะการใช้พื้นที่ภายในชุมชนริมน้ำ

การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการใช้พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรีโดยมีประเด็นในการศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ รูปแบบที่พักอาศัยริมฝั่งแม่น้ำที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน และการใช้พื้นที่สาธารณะริมน้ำภายในชุมชน

2.2.1 ศึกษารูปแบบที่พักอาศัยริมน้ำ

ชุมชนริมน้ำที่แสดงถึงรูปแบบ และความเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนพื้นถิ่นไทย ทั้งในด้านของกายภาพ และด้านความหมายที่ปรากฏขึ้นมานั้นพื้นที่ริมน้ำ โดยมีแนวคิดของนักวิชาการในเรื่องของความหมายและลักษณะขององค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ ซึ่งการศึกษาเรื่องน้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539) ได้กล่าวถึงความหมายของชุมชนริมน้ำ ว่ามีลักษณะที่เป็นรูปลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนไทย มีการสร้างอาคารบ้านเรือนลงบนน้ำประกอบด้วยเรือนแพ ได้แก่ ชุมชนเรือนแพในจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น หรือเป็นลักษณะชุมชนสะเทินน้ำสะเทินบก คือเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่ง รวมทั้งบริเวณที่น้ำท่วม ซึ่งจะประกอบด้วยเรือนไม้ยกพื้นสูง ได้แก่ ชุมชนคลองบางกอกน้อย และชุมชนคลองดำเนินสะดวก เป็นต้น ดังนั้นสังคมไทยจึงมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวน้ำ คือ การสร้างถิ่นฐานอยู่อย่างง่าย ๆ ตามแม่น้ำลำคลอง อรุศิริ ปาณินท์ และคณะ (2529) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำจากการศึกษารูปแบบอาคารพักอาศัยชุมชนริมน้ำคลองบางกอกน้อย มีดังนี้

1) การวางอาคาร การวางอาคารในลักษณะที่สัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของคลอง ได้แก่ วางยาวตามแนวลำคลองเพื่อรับลม และให้เกิดการระบายถ่ายเทอากาศได้อย่างเต็มที่ (cross ventilation) โดยหันด้านหน้าสู่คลอง ส่วนด้านหลังอาจเป็นส่วนเพาะปลูก

2) ความสัมพันธ์กับน้ำ การปลูกอาคารบนดิน ควรมีลักษณะที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับชีวิตความเป็นอยู่และกิจวัตรประจำวัน ได้แก่ การยื่นตัวเรือนบางส่วนออกไปในน้ำ โดยอาจเป็นส่วนของชาน หรือมีศาลาท่าน้ำและมีบันไดที่สามารถลงสู่ น้ำ หรือสำหรับเทียบเรือ ซึ่งนับเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อสู่สังคมภายนอกด้วย

3) เชื้อน การสร้างเชื่อมกันน้ำเซาะ หรือวัตุบรรเทาแรงคลื่นที่เกิดจากความเร็วของเรือสัญจร มีหลากหลายลักษณะ เพื่อไม่ให้เกิดความชำรุดตามแนวคลอง โดยอาจมีลักษณะที่เป็นถาวรหรือกึ่งถาวร ได้แก่ การก่อหินเรียงซ้อน และอาจยึดหินเข้าหากันด้วยซีเมนต์ เพื่อให้มีผิวขรุขระมีชีวิตชีวา บางส่วนอาจเป็นเชือกคอนกรีตเสริมเหล็ก และในบางกรณีอาจเป็นวัตุบรรเทาแรงคลื่น ซึ่งมีลักษณะชั่วคราว ได้แก่ การผูกไม้ไผ่เป็นมัดและยึดหลักด้วยเสาปักในน้ำ ซึ่งสามารถบ่งบอกถึงอาณาเขตได้ด้วย

4) รั้ว กรณีที่จำเป็นต้องมีการสร้างรั้วเพื่อความเป็นส่วนตัว และเพื่อความปลอดภัย ควรเป็นรั้วโปร่งเพื่อรับและระบายถ่ายเทอากาศ และเพื่อการไหลวนของที่ว่างให้มีความต่อเนื่อง

ระหว่างตัวอาคารกับน้ำ แต่ในกรณีที่ไม่จำเป็นไม่ควรสร้างรั้ว เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์กับครัวเรือนข้างเคียง ซึ่งจะมีผลต่อการดูแลสอดส่องความปลอดภัยให้ซึ่งกันและกัน

5) ศาลา องค์ประกอบที่สำคัญของอาคารที่พักอาศัยริมน้ำ คือ ชานหรือศาลา ซึ่งอาจมีหน้าที่ใช้สอยเฉพาะหรือพื้นที่ใช้สอยแบบเอนกประสงค์ โดยเฉพาะชานหน้าบ้าน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อระหว่างภายในและภายนอก ระหว่างอาคารกับน้ำตามที่กล่าวแล้ว โดยชานอาจมีที่นั่งสำหรับพักผ่อน มีการตั้งศาลพระภูมิ มีการตกแต่งด้วยไม้กระถางเพื่อความสดชื่น และในกรณีที่เป็นไม้เลื้อยอาจตกแต่งในลักษณะที่สามารถกันแดดด้วยการมีชานเอนกประสงค์หน้าบ้านสามารถคงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ การออกมาดักบาตรยามเช้า การมีชานยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อยู่อาศัยลงไปอาบน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์ของการลดอุณหภูมิของร่างกายที่ต้องการบรรเทาอากาศของความสนุกสนานมากกว่าวัตถุประสงค์การชำระร่างกาย อีกทั้งยังสามารถใช้ชานเป็นจุดขนส่งสินค้า ผลผลิตของครัวเรือนได้ด้วย ขนาดของชานให้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นในการประกอบกิจกรรมของแต่ละครัวเรือน

6) หลังคา องค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งของความเป็นอยู่แบบชาวบ้าน คือ หลังคาเรือน ซึ่งตามความหมายพื้นฐานของหลังคา คือ กำบังแดด - ฝน ให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย อบอุ่น และเสริมความรู้สึกทางจิตวิทยาว่า บ้านคือวิมานของเรา ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมหรือสภาพที่ทรูหราก็ตาม ดังนั้นหลังคาเรือนจึงควรมีลักษณะของความเป็นหลังคาในแง่ของจิตวิทยาและในแง่ของหน้าที่ใช้สอยทางกายภาพ ซึ่งอาจเป็นลักษณะของการทิ้งชายหรือเป็นปีกนกกันแดด ฝน บ้าน ระเบียง โดยใต้หลังคาควรมีช่องลมระบายถ่ายเทอากาศ เพื่อไม่ให้ความร้อนถ่ายเข้าไปสู่ที่ว่างภายใน ทำให้เกิดภาวะน่าสบาย (comfort zone) สำหรับระดับความสูงชันของหลังคาบ้านแต่ละหลัง จะช่วยในการทำให้เส้นของแนวหลังคา (roof line) ตลอดลำคลองมีชีวิตชีวา และน่าสนใจด้วย

7) สัมพันธ์กับภูมิอากาศ นอกเหนือจากหลังคาแล้ว องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม คือ หน้าต่างผนัง และองค์ประกอบลักษณะอื่นที่ใช้ในการกันแดด สำหรับผนังนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีในการก่อสร้าง แต่ควรมีการเจาะผนังให้มากเพื่อการถ่ายเทอากาศที่ไม่ต่างไปจากการตีฝ้าไม้ระแนงโปร่ง หรือบานเกล็ดไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผนังจะถูกสร้างขึ้นมาจากวัสดุที่อมความร้อนสูงจะทำให้เวลากลางคืนไม่ค่อยสบายจึงควรเจาะช่องให้มาก

นุกูล ชมภูนิช (2530, หน้า 129-131) ได้กล่าวถึงแนวความคิดและปัจจัยในการสร้างบ้านเอกลักษณ์ไทยภาคกลางไว้ ดังนี้

1) เอกลักษณะเรือนไทยภาคกลาง ประกอบไปด้วย ลักษณะทรงหลังคาแอ่นทรงสูง ลักษณะบันลมหงจอมแห ลักษณะฝาผนังเป็นไม้เข้าเดือยติดต่อกันทั้งผนัง ลักษณะใต้ถุนสูง ลักษณะชานระเบียงมีเนื้อที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด ลักษณะการจัดเรือนหมู่ไม่บังลม แยกกัน

2) ดินฟ้าอากาศ ตามสภาพอากาศของประเทศไทยมีอากาศร้อนทั้งปี พื้นที่ลุ่มแม่น้ำ มีน้ำท่วมถึงในแต่ละปี ฝนตกชุก

3) สภาพแวดล้อมในสังคมไทย ได้แก่ ปัญหาถุงแฉ่งที่รบกวน ขโมย

4) ประเพณีและวัฒนธรรม เดิมคนที่อาศัยในบ้านไทยนิยมนั่งกับพื้น เรือนไทยภาคกลางจึงไม่เหมาะกับเฟอร์นิเจอร์สมัยใหม่ การปฏิบัติธรรมในบ้านยังมีกระท่ออยู่บ้าง การทำครัวก็มีลักษณะเฉพาะต้องแยกออกจากในบ้าน

5) วัสดุที่สามารถหาได้ง่ายตามท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ การศึกษาเรือนพื้นถิ่นของชาวสวน(สมใจ นิมเล็ก, 2543: หน้า 60-73) และแบ่งรูปแบบเรือนตามลักษณะการทำสวน ดังนี้

1) ชาวสวนดั้งเดิม ลักษณะการใช้สอยพื้นที่เป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษองค์ประกอบของบ้าน ลักษณะเฉพาะของเรือนในสวนในภาคกลาง คือ ไม่ทำชานหน้าบ้านและวางเรือนไปตามแนวของลำน้ำ โดยมีฝาเพียงสามด้าน ด้านหนึ่งจะตั้งโต๊ะหมู่บูชา และเป็นที่นั่งนอนของลูกชายที่โตแล้ว ครัวจะตั้งขวางกับตัวเรือนด้านโต๊ะหมู่บูชา และฝาเรือนสามารถระบายอากาศได้ดี

2) ชาวสวนดั้งเดิมทำน้ำตาลมะพร้าว เป็นสวนที่ทำการปรับปรุงสวนเนื่องจากผลผลิตตกต่ำ โดยนิยมปลูกมะพร้าวเพราะให้ผลเร็ว และมีอายุยาวนาน

3) ชาวสวนผสมชาวนา เป็นชาวนาที่ต้องการประกอบอาชีพในช่วงที่ยังไม่ถึงฤดูทำนา โดยส่วนมากจะค่อย ๆ เลิกทำนาเนื่องจากความชำนาญในการทำนาลดลง และเครื่องมือในการทำงานค่อย ๆ หดสภาพการใช้งาน

4) ชาวสวนใหม่ สำหรับชาวสวนที่ทำนามาก่อนเริ่มแรกจะอาศัยอยู่ในบ้านเดิมที่เป็นโรงนา โรงนาจะมี 2 – 3 หลัง สร้างติดกันมีรางรับน้ำฝน เรือนริมนอกจะอยู่ติดกับคูเรือโดยใช้เพิงยื่นออกไปคลุมเรือ มีเชือกป้องกันเรือหาย โดยหลังริมจะมีพื้นที่สำหรับทำครัวเพราะอยู่ใกล้น้ำเรือหลังที่สองจะเป็นที่นั่งนอนสำหรับเจ้าของบ้าน และหลังสุดท้ายเป็นโรงนอนของควายตอนกลางคืน

5) ชาวสวนคนจีน เนื่องจากคนจีนจะไม่สืบทอดกรรมสิทธิ์ที่ดินดังนั้นและทำสวนจะทำบนพื้นที่เช่า การสร้างที่พักอาศัยจะสร้างจากเจ้าของบ้านเดิมเนื่องจากมีวัฒนธรรมการเป็นอยู่ที่

แตกต่างกันที่อยู่อาศัยจะสร้างเป็นเรือนเครื่องผูก ลักษณะฝาเรือนเป็นฝาขัดแตะซี่ใหญ่ ส่วนห้องน้ำจะสร้างแยกออกจากที่พักอาศัย และเก็บไว้ทำปุ๋ยในสวน

องค์ประกอบที่สอดคล้องกับอาชีพ ประกอบด้วย (1) ยุ้งข้าวสำหรับเก็บข้าวเปลือกที่เป็นค่าเช่า (2) โรงพินใช้สำหรับเก็บฝืนที่มีขนาดพอดีกับเตาและแม่เตาไฟ (3) โรงระหัด ชาวสวนจะใช้ระหัดจากการทำนามาใช้ (4) เฝิงเรือเป็นที่สำหรับจอดเรือบริเวณบ้าน เพื่อรักษาสภาพการใช้งานของเรือ

จากการศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ของที่พักอาศัยริมน้ำ พบว่ามีการกล่าวถึงลักษณะที่สอดคล้องกันตามตารางที่ 2.2 และมีรายละเอียดในการใช้งานแตกต่างกัน ได้แก่ อรศิริ (2527) ให้ความหมายเงื่อนไขในลักษณะการป้องกันน้ำชะหน้าดิน ขณะเงื่อนไขในความหมายของสมใจ (2543) ได้อธิบายถึงลักษณะการใช้งานที่สะท้อนเอกลักษณ์เรือนท้องถิ่นรูปแบบชาวสวนใหม่ ซึ่งทั้ง 2 ความหมายได้ใช้ในการอธิบายลักษณะของเรือนไทยท้องถิ่น เป็นต้น

ตารางที่ 2.2

ลักษณะที่สะท้อนเอกลักษณ์ที่พักอาศัยริมน้ำ

ลักษณะที่สะท้อนความเป็นเรือนไทยริมน้ำ	ผู้ศึกษาเรื่องเรือนไทยริมน้ำ		
	อรศิริ(2527)	นุกุล(2530)	สมใจ(2543)
ลักษณะการวางอาคารตามแนวยาวขนานกับลำน้ำ	●		●
ความสัมพันธ์กับลำน้ำ	●		
เงื่อนไข	●		●
วัสดุลักษณะโปร่ง และระบายอากาศได้ดี	●		●
ศาลาริมน้ำ	●		
หลังคาแอ่นทรงสูง ชายคา	●	●	
ลักษณะที่สัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศ	●	●	●
สภาพแวดล้อมภายในสังคมไทย		●	
ประเพณีนิยม ได้แก่ การนั่งพื้น		●	●
วัสดุที่ทำจากธรรมชาติ		●	

จะเห็นได้ว่ารูปแบบที่พักอาศัยเรือนไทยที่สัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศ หลังคา และประเพณี สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ที่พักอาศัยริมน้ำ โดยผู้ศึกษานำลักษณะที่สะท้อนเอกลักษณ์ไปใช้ในการกำหนดคุณค่าและความสำคัญที่พักอาศัยที่เหมาะสมในการรองรับนักท่องเที่ยวรูปแบบไฮมสเตรย์ ซึ่งสามารถสรุปแยกเป็น 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1) ตำแหน่งที่ตั้ง ควรอยู่ริมฝั่งแม่น้ำรูปแบบอาคารจะแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ได้แก่ การวางเรือนวางไปตามแนวแม่น้ำ มีส่วนของที่พักอาศัยยื่นสู่แม่น้ำ

2) รูปแบบของที่พักอาศัย

(1) วัสดุธรรมชาติของเรือนไทยในสมัยก่อน ได้แก่ กระเบื้องดินเผา ฝาผนังไม้ เป็นต้น

(2) ลักษณะของที่พักอาศัยที่แสดงความสัมพันธ์กับลำน้ำ ได้แก่ ลักษณะโครงสร้าง ส่วนที่ยื่นไปในลำน้ำ เป็นต้น

(3) รูปทรงหลังคาของที่พักอาศัยซึ่งมีรูปแบบเป็นทรงไทย หรือหลังคาจั่ว ลักษณะเพิงที่ยื่นออกจากหลังคา

(4) รูปแบบสะท้อนถึงประเพณีนิยม ได้แก่ การนั่งพื้น ลวดลายฉลุ

3) ลักษณะการใช้พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

(1) การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ การทำสวนส้มโอ สวนชมพู และการเลี้ยงปลา เป็นต้น

(2) การใช้พื้นที่บริเวณรอบที่พักอาศัยซึ่งใช้ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ได้แก่ ศาลาท่าน้ำ และที่นั่งบริเวณบ้าน เป็นต้น

ซึ่งใช้เป็นการกำหนดความหมายการใช้สอยของพื้นที่ในชุมชนริมน้ำในส่วนต่าง ๆ รวมไปถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเอกลักษณ์บ้านไทยในภาคกลางที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยผู้ศึกษาจะทำการหาคุณค่าและความสำคัญของชุมชนริมน้ำที่ใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสอบถามทัศนคติของชุมชนเกี่ยวกับทิศทางการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับการเป็นอยู่ และความต้องการของชุมชน

2.2.2 การใช้พื้นที่สาธารณะภายในชุมชนริมน้ำ

จากการศึกษาพบว่านอกจากการใช้พื้นที่ภายในที่พักอาศัยที่สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำแล้ว ยังมีพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนริมน้ำที่เป็นพื้นที่สำคัญที่มีการใช้สอยประโยชน์ สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมของชุมชนการใช้พื้นที่สาธารณะภายในชุมชนริมน้ำ จากการศึกษาศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษา (เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร, 2542: หน้า 242-264) ประกอบด้วย

1) วัด ซึ่งเป็นที่รวมจิตใจของผู้คน ชาวพุทธหรือโรงเจ (ชาวจีน) ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งคลอง ซึ่งบ่งบอกถึงจุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิดชุมชนริมน้ำ รวมถึงการมีกิจกรรมร่วมของชุมชน

2) ท่าเรือร่วม บ้านริมคลองส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ขึ้นลงเรือประจำบ้านอยู่ แต่กรณีที่บ้านอยู่เข้าไปในคลองสายรองหรือคลองสวน ซึ่งเรือหางยาวหลักวิ่งไม่ผ่าน ก็ต้องอาศัยเรือแท็กซี่ในบริเวณหนึ่งมาส่งที่ทำเรือร่วมดังกล่าว นอกเหนือไปจากท่าเรือร่วมหน้าวัดแล้ว บริเวณที่เป็นท่าเรื่อนั้นถูกกำหนดโดยตำแหน่งก็เป็นจุดศูนย์กลางร่วมของชุมชน

3) ตลิ่งหรือเขื่อน เป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำตามธรรมชาตินี้เพื่อกันคลื่นซัดเดิมเริ่มจากตลิ่งดิน ต่อมาทำเขื่อนไม้ เปลี่ยนมาเป็นเขื่อนหินทิ้ง เพื่อรักษาหน้าดินและนำหินมาก่อเป็นกำแพงล้อมบ้านตนเองแล้วนำไปสู่การเทคอนกรีตทับหินที่รวมกันเป็นเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กแบบถาวรในที่สุด

การใช้พื้นที่บริเวณสาธารณะของชุมชนริมน้ำ สามารถนำไปประโยชน์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

(1) ใช้ในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนมากศาสนสถานจะเป็นสถานที่รวบรวมหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับความสำคัญของชุมชน ได้แก่ การนมัสการศาสนสถาน เข้าชมอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าและความสำคัญ

(2) ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งภายในพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนจะมีการจัดเตรียมพื้นที่สำหรับบริการชุมชนเกี่ยวกับการใช้งานพื้นฐาน ดังนั้นหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาก็สามารถใช้พื้นที่ส่วนสาธารณะในการบริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางคมนาคมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ที่จอดรถ หรือปรับปรุงเพิ่มเติมในบางส่วน ได้แก่ ป้าย สัญลักษณ์ แสดงการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

2.3 ศักยภาพทางกายภาพของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาพักอาศัยร่วมกับชุมชน ภายในชุมชนจะต้องมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี มีทรัพยากรการท่องเที่ยวสำคัญที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม สามารถนำมาออกแบบให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทรัพยากรทางธรรมชาติที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ รวมทั้งที่พักอาศัยรูปแบบโฮมสเตย์ก็สามารถสะท้อนถึงความเป็นอยู่ของชุมชนที่ยาวนาน การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในพื้นที่ใช้ระบบการสำรวจคุณค่าทางสถาปัตยกรรมใน

สภาพแวดล้อม (Survey of Architectural Value in the Environment) และ ระบบการบูรณาการแหล่งมรดกวัฒนธรรมเข้าสู่กระบวนการวางแผน (Culture Heritage in Planning)

ระบบดังกล่าวเป็นระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2548) ร่วมกับรัฐบาลเดนมาร์ก โดย Danish Government via Danish International Development Agency DANIDA กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณที่สะท้อนถึงพัฒนาการที่สำคัญของประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติทุกระดับอันมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม และชุมชนบอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติผ่านช่วงเวลา และได้จัดทำเกณฑ์จัดมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

2.3.1 คุณค่าและความสำคัญ

การประเมินจะใช้เกณฑ์ 2 ส่วน ประกอบด้วย

1) คุณค่า (value)

การศึกษานี้ทำการประเมินคุณค่า จัดลำดับเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงพื้นที่การท่องเที่ยวโดยมีหลักเกณฑ์ในการประเมินพื้นที่จากองค์ประกอบ ได้แก่

คุณค่าทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

(1) คุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ เป็นการรับรู้เอกลักษณ์ การเข้าใจและสามารถแสดงออกถึงความเป็นพื้นที่ ในการสำรวจที่พิกาศัยที่สะท้อนรูปแบบพื้นที่นั้นประกอบด้วย เรือนไทยริมน้ำ เรือนท่งถิ่น และเรือนในสวน ซึ่งในการกำหนดเอกลักษณ์ของแหล่งเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ศิลปะ ประเพณี ยุคสมัย

(2) คุณค่าทางด้านศิลปะ ด้านเทคนิค คุณค่าในด้านนี้เกี่ยวกับคุณค่าจากด้านเทคนิคการสร้างสรรค์งานด้านศิลปะ แนวความคิดในการใช้งาน รวมไปถึงรายละเอียดในการทำงานจากความชำนาญงานของช่าง ได้แก่ การปลูกเรือนเครื่องสับ รูปแบบศิลปะการฉลุลวดลายแบบเรือนขนมปังขิง เป็นต้น

(3) คุณค่าในเรื่องความหายาก คุณค่าในกลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับงานในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ยุคสมัย ศิลปะนิยม ซึ่งคุณค่าในกลุ่มงานเรือนไทยริมน้ำที่นำมาใช้ในพื้นที่ มีตัวอย่างดังต่อไปนี้ ลักษณะการเข้าไม้ โครงสร้างฐานราก และลวดลายฉลุช่องลม ส่วนประดับตกแต่ง เป็นต้น

คุณค่าทางสังคมเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

(1) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ตัวทรัพยากรทางวัฒนธรรมจะถูกประเมินคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ว่าคุณค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างไร ได้แก่ พื้นที่ตลาดริมน้ำดอนหวายมีรายได้จากการท่องเที่ยวในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2548 อยู่ที่ 32,848,686 บาท ชุมชนริมน้ำตลาดใหม่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยว เป็นต้น

(2) คุณค่าทางการใช้สอย เกี่ยวเนื่องมาจากคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยทำการพิจารณาคุณค่าการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตัวอย่างการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ วัดท่าพุทมีจำนวนผู้เข้าไปใช้พื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแต่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น

(3) คุณค่าทางด้านข้อมูลและการศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับการจัดการความรู้ของทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ เทคนิคการสร้างเรือนเครื่องสับ คุณค่าในการบอกเล่าถึงความเก่าแก่ของพื้นที่

(4) คุณค่าทางสังคม คุณค่าในกลุ่มนี้หมายถึง ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับชุมชนมีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ ตลาดริมน้ำ ศาสนสถาน

(5) คุณค่าทางการเมือง คุณค่าในกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ทางการเมืองของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ อดีตที่ว่าการอำเภอตลาดใหม่ เป็นต้น

2) สภาพความดั้งเดิม (authenticity)

เกี่ยวกับการประเมินคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม

(1) ที่ตั้ง ตำแหน่งของทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต ได้แก่ การปรับเปลี่ยนตำแหน่งของบ้านเรือนไทย

(2) บริเวณโดยรอบ บริบทของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ มีการสร้างอาคารสูงปิดบังมุมมองทรัพยากรทางวัฒนธรรมทำให้คุณค่าลดลง

(3) ยังคงใช้วัสดุเหมือนเดิม การใช้วัสดุในการซ่อมแซมหลังคา หรือผนังก็ต้องคำนึงถึงวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมเพื่อให้อาคารยังมีคุณค่าดั้งเดิม

(4) ยังคงรูปแบบเดิม คุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมเดิมมีรูปแบบเป็นเรือนไทยมีการต่อเติมติดเครื่องปรับอากาศทำให้รูปแบบเรือนไทยหายไปโดยการปิดช่องลมในเรือนไทย

(5) ฝีมือช่างและเทคนิคการก่อสร้าง การก่อสร้างเรือนไทยมีเทคนิคการก่อสร้างที่มีเอกลักษณ์ รวมทั้งองค์ประกอบของส่วนประดับตกแต่งต้องอาศัยความชำนาญของฝีมือช่าง

นอกจากนี้คุณค่าและความสำคัญ แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพควรมีเอกลักษณ์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถจดจำเกี่ยวกับองค์ประกอบของสถานที่ได้ ผู้ศึกษาได้ทำการหาศักยภาพของ พื้นที่โดยใช้การวิเคราะห์โครงสร้างทางจินตภาพของพื้นที่ เพื่อหาเอกลักษณ์ของพื้นที่โดยใช้ แบบสอบถามเรื่องความคิดเห็น เกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของการท่องเที่ยว

2.3.2 โครงสร้างทางจินตภาพของพื้นที่ (the image of the city)

ในการสำรวจพื้นที่ได้ศึกษาเกี่ยวเกี่ยวกับการรับรู้เอกลักษณ์ของชุมชน และศักยภาพใน การใช้งานผังบริเวณของนักท่องเที่ยว ในการศึกษาของลินช์ (Lynch, 1960 อ้างถึงในวิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2541) เกี่ยวกับจินตภาพของเมือง ส่วนประกอบที่สำคัญในระบบมโนทัศน์ของเมือง ที่ ถูกเรียกว่า image อันประกอบไปด้วย

เอกลักษณ์ (identity) หมายถึง ส่วนประกอบอันมีรูปแบบ หรือลักษณะความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ ออกจากเมืองอย่างชัดเจน โดยมีสัญลักษณ์กำกับอยู่

โครงสร้าง (structure) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของพื้นที่ย่อย ๆ ของเมือง ซึ่งในที่นี้ยังรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ด้วย

ความหมาย (meaning) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเกิดความสัมพันธ์กัน ระหว่างการมีเอกลักษณ์ และมีระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ ทำให้เกิดความหมายของพื้นที่นั้น ทำให้เกิดเป็นการรับรู้ของพื้นที่ ในการใช้สอยพื้นที่ หรือแม้กระทั่งอารมณ์ก็ตาม

จากการศึกษาของลินช์ พบว่า ระหว่างที่คนพยายามอธิบายรายละเอียดระหว่าง ทางกลับบ้านคนเกิดสามารถรับรู้องค์ประกอบของสถานที่ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่

1) เส้นทาง (paths) หมายถึง เส้นทางที่ใช้ในการเดินทางของคน อาทิ ทางเดิน ถนน ทางรถไฟ แม่น้ำ ซึ่งเป็นส่วนเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันนอกจากนั้นแล้ว เส้นทางเป็นส่วน หนึ่งในการนำคนไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ และเกิดการรับรู้สถานที่นั้น ๆ ด้วย

2) ขอบเขต (edges) หมายถึง บริเวณหรือแนวแบ่งแยกระหว่างพื้นที่หนึ่งกับพื้นที่ หนึ่งโดยสามารถบอกอาณาเขต อาจะปรากฏเป็นลักษณะทางกายภาพชัดเจน ได้แก่ กำแพง คู น้ำ คันดิน เป็นต้น หรืออาจอยู่ในลักษณะของพื้นที่ใช้สอย หรือ อาณาบริเวณ อาทิ ย่านที่พักอาศัย หนาแน่น กับ เขตเกษตรกรรม โดยขอบเขตนั้นอาจปรากฏในรูปของเส้นทาง ซึ่งเส้นทางนั้นทำหน้าที่ แบ่งขอบเขตของพื้นที่ชัดเจน

3) ย่าน (districts) หมายถึง บริเวณที่มีลักษณะการใช้สอยคล้ายกันอาจเป็นทั้งลักษณะทางกายภาพหรือลักษณะเศรษฐกิจ

4) ที่ร่วมกิจกรรม (nodes) หมายถึง จุดศูนย์รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ของพื้นที่ ได้แก่ ตลาด วัด โดยมีลักษณะจำนวนความหนาแน่นของผู้คนมาก

5) ที่หมายตา (landmarks) หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่ายสามารถมองเห็นได้จากระยะไกล ได้แก่ อนุสาวรีย์ ภูเขา อาคารสูง โดยทำหน้าที่ในการอ้างอิงถึงพื้นที่ โดยที่หมายตาดังกล่าวต้องมีความโดดเด่นในพื้นที่

โดยผู้ศึกษาใช้ในการสำรวจพื้นที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางจินตภาพของพื้นที่และใช้ในการวิเคราะห์ผลที่ได้จากแบบสำรวจ และแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความสำคัญและเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

2.3.3 องค์ประกอบภายในแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อแหล่งท่องเที่ยวมีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งนอกเหนือจากการใช้งานแล้วสิ่งอำนวยความสะดวก ควรสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และไม่ทำลายทรัพยากรของชุมชน

องค์ประกอบต่าง ๆ ของเมืองที่สามารถมองเห็นได้ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้เมืองดูสวยงามขึ้น น่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยว คู่มือการพัฒนาภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยว (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับออกแบบสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นภายในแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งความเหมาะสมในการใช้งาน ได้แก่ (1) ย่านและที่ร่วมกิจกรรม (2) ที่ว่างโล่ง (3) เส้นทางสัญจร (4) ทิวทัศน์และที่หมายตา (5) ภูมิทัศน์อื่น ๆ ได้แก่ อาคารสาธารณะ สิ่งก่อสร้างป้ายโฆษณา สาธารณูปโภค (6) พืชพันธุ์ (7) การดูแลรักษาภูมิทัศน์เมือง

จากการศึกษา พบว่าองค์ประกอบการท่องเที่ยวจะช่วยสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวหากมีการคำนึงถึงการออกแบบที่สอดคล้องกับการใช้สอย ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยว ตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งช่วยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้สะดวกมากขึ้น ทั้งนี้ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกว่าจะต้องไม่ทำให้ชุมชนได้รับผลเสีย ได้แก่ การติดตั้งเครื่องปรับอากาศภายในห้องแถวริมน้ำ ซึ่งเป็นการทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิมภายในชุมชน

จากการสำรวจพื้นที่พบแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยผู้ศึกษาได้ทำแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการสะท้อนเอกลักษณ์ชุมชนเพื่อไม่ให้มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของพื้นที่สูญเสียดูคุณค่าเนื่องจากขาดความเข้าใจของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย องค์ประกอบ ดังนี้ ชุมชนทางเข้า รั้ว กำแพง เสากั้นการจราจร ทางเดินเท้า ลานกิจกรรม ลานเอนกประสงค์ ศาสนสถาน ได้แก่ วัดศาลเจ้า อาคารบริการนักท่องเที่ยว ศาลาที่นั่งรอรถประจำทาง ศาลาที่นั่งทำน้ำ ทำเรือท่องเที่ยว เรือท่องเที่ยว ร้านขายของ ร้ายขายอาหาร เครื่องดื่ม หลังคาบังแดด ที่นั่งคอย ห้องน้ำ บ้าย ชุมชมโฆษณา และถังขยะ โดยสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับขององค์ประกอบทางการท่องเที่ยวที่สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ภายในชุมชน และสอบถามเกี่ยวกับประเด็นความพึงพอใจในใช้งานองค์ประกอบการท่องเที่ยว

ชำนาญ หอสมุด